



KRISTINEBERGS IP LÄKTARE, MÅLDOMARTORN OCH BILJETTKIOSKER

2018-06-27 REV 2 2018-09-28 ANTIKVARISK FÖRUNDERSÖKNING

WILUND ARKITEKTER & ANTIKVARIER AB
NYBROGATAN 81 114 41 STOCKHOLM
08-23 19 39
WWW.WA2.SE
KONTORET@WA2.SE

Kristinebergs idrottsplats

Beställare: Stockholms stad

Antikvarisk förundersökning genom:

Kalle Anderberg, byggnadsantikvarie fil. Kand,
Certifierad varsamhet KUL

Paul Wilund fil.mag. byggnadsantikvarie SPBA,
arkitekt MSA, Certifierad varsamhet KUL²

Omslagsbild: Entrén till Idrottsplatsen med sin
siktlinje mot Kristinebergs gamla slottsanläggning

Innehåll

1. Administrativa uppgifter	5
2. Gällande skydd	5
3. Historik	7
4. Nulägesbeskrivning	8
5. Visuella komponenter	15
6. Kulturhistoriskt värde	16
7. Sammanfattande bedömning	17
8. Värdefulla karaktärsdrag,	18

FÖRORD

I samband med planerade ombyggnader av idrottsläktaren på Kristinebergs idrottsplats har Stockholms stad genom Julijana Nyhaga på AoP gett Wilund arkitekter & antikvarier AB i uppgift att utföra en antikvarisk förundersökning av rubricerad anläggning.

Fastigheten består av en idrottsplats med en läktarbyggnad, ett måldomartorn samt en entré med två biljettkiosker.

En antikvarisk förundersökning är avsedd att utgöra en fristående undersökning av kulturhistoriska värden i en byggnad eller i ett område. Undersökningen ska sedan fungera som underlag för ställningstaganden i den kommande projekteringen och ombyggnadsprocessen. Undersökningens övergripande syfte är att bidra till att byggnadernas kulturhistoriska värden tas tillvara, att ändringar utförs varsamt och att inga förvanskningar sker.

Förundersökningen tar dock inte direkt ställning till eventuella förändringsförslag, även om dessa om möjligt kommenteras. Värdering av projektets förhållande till förvanskningsförbud, varsamhetskrav och antikvariska värden görs i ett utlåtande inför bygglov.

Paul Wilund & Kalle Anderberg
Byggnadsantikvarie SPBA fil.kand

Wilund arkitekter & antikvarier AB
Nybrogatan 81
114 41 Stockholm
08-231939 & 070-6639639
kontoret@wa2.se
www.wa2.se

I. Administrativa uppgifter

FASTIGHETSDATA

Objekt: Kristinebergs IP
Fastighetsbeteckning: Kristinebergs slott 3
Kommun: Stockholm
Län: Stockholm
Ägare: Stockholms stad

PBL 8 Kap 17 §

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras *varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.*

2. Gällande skydd

GÄLLANDE PLAN

Området är föremål för ett pågående planarbete. Aktuell detaljplan Pl 943A är från 1932-06-03.

RIKSINTRESSE

Kristineberg IP ligger inom ett område av riksintresse för kulturmiljövård (Stockholms innerstad) enligt 3 kap. 6 § miljöbalken (tidigare Naturresurslagen 2 kap. 6 §).

KULTURHISTORISK KLASIFICERING

Byggnaderna läktaren och måldomartornet är grönklassade i Stockholms stadsmuseums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att de motsvarar *"Fastighet med bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt."* Biljettkioskerna är inte klassificerade.

PBL

Fastigheten är inte skyddad i detaljplan men stadsmuseets klassificering indikerar att Plan och Bygglagens varsamhetsparagrafer bör vara tillämpliga, bland annat kap 8:13, 8:14 och 8:17 i plan- och bygglagen (PBL)

Förbud mot förvanskning

PBL 8 Kap 13 §

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

Underhåll och varsambet

PBL 8 Kap 14 § Ett byggnadsverk ska hållas i

vårdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt. Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras. En anordning för ett syfte som avses i 4 § första stycket 2-4, 6 eller 8, ska hållas i sådant skick att den alltid fyller sitt ändamål. Lag (2011:335).



Flygfoto av cykelvelodromen som fanns på platsen åren 1923-1931. Lägg märke till trädallen som leder upp till Kristinebergs slott, vid tiden barnhem.



Häcklöpning på Kristinebergs idrottsplats, troligen 1930-tal.

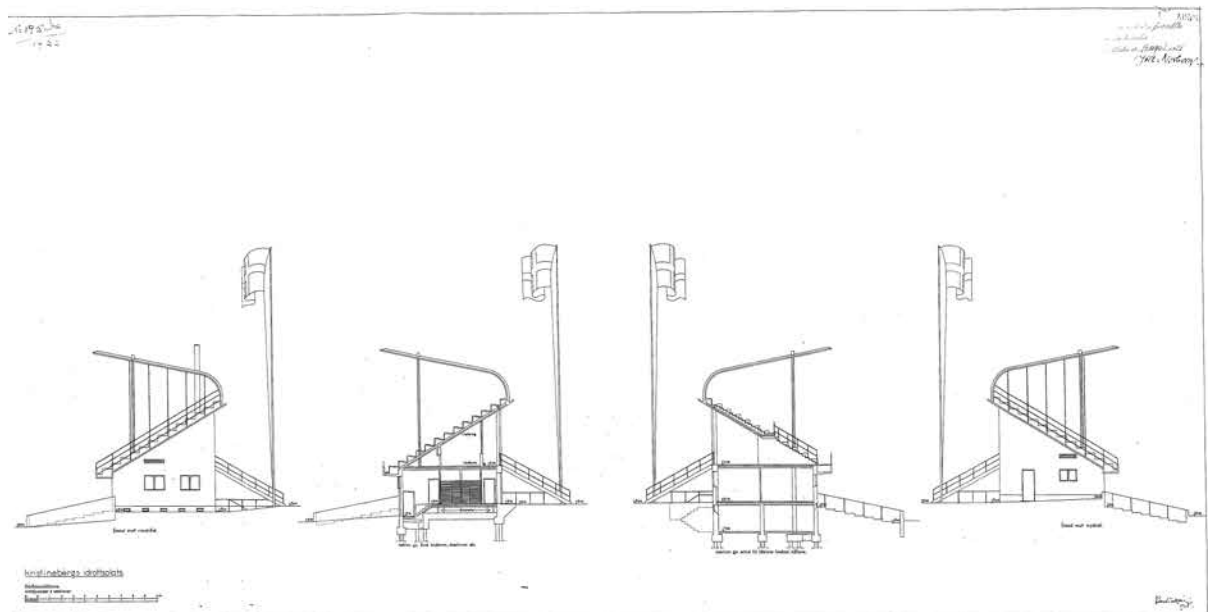
3. Historik

Idrottsplatsen ligger på de norra delarna av Kristinebergs slotts före detta slottspark. Kristinebergs slott var under 1600-talet ett kungligt lustslott. Runt 1750 uppfördes en större malmgård i en Hårlemaninspirerad stil. Mellan 1864 och 1928 var slottet ett Frimurarebarnhem och idag finns bland annat en skola i slottsanläggningen.

AB Velodromen uppförde en velodrom som invigdes 1923. Den kallade Hornsbergvelodromen. Velodromen var delvis en ersättare för den år 1910 rivna velodromen som legat vid Stockholms idrottspark. Hornsbergvelodromen hade en 333 meter lång bana, byggd i betong. Velodromen användes för cykel- och motorcykeltävlingar. Planen i velodromen användes för idrottstävlingar och skridskois vintertid. Firman som ägde banan fick dock tidigt ekonomiska problem och från år 1927 så fick banan inte användas för tävlingar eller träningar. År 1931 revs velodromen, men delar av den finns kvar i den nuvarande idrottsplatsen.

Kristinebergs IP planerades tillsammans med det nya bussgaraget vid Hornsberg. Idrottsplatsen ritades av Paul Hedqvist och den byggdes 1931-1933. Invigningen skedde den 25:e maj 1933. Bussgaraget byggdes 1932-39 efter ritningar av Haquin Carlheim-Gyllenskiöld på KF arkitektkontor.

Idrottsplatsen byggdes som en del i den stora satsning på idrotts- och friluftsanläggningar som pågick i Stockholm under 1930-talet. Paul Hedqvist ritade flera av dessa under 1930-talets mitt, bland annat anläggningarna Stadshagen 1935 med servering- och omklädningsrumsbyggnad, Stora mossens IP 1933 och Zinkensdamms IP där han ritade både läktare och biljettkiosker.



Ritningar av läktarens gavlar och sektioner.

HÄNDELSER I NÅGRA ÅRTAL

1923. Velodromen invigs.

1931. Velodromen rivs.

1933. Idrottsplatsen invigs. Byggnationerna pågick under 1932

1973. Ändringar i bottenvåningens norra del. Mindre ombyggnad för personal.

1980. Regicentral byggs, även kallat måldomartornet. Ritat av Spifa AB Idrottsplatskonsult

1982. Ombyggnader i byggnadens södra del. Omklädningsrummen byggs om, varvid originalplanlösningen ändras. I fasaden tillkommer nya fönster och dörrar. All VVS förnyas, med undantag för vissa armaturer i köket.

4. Nulägesbeskrivning

Det finns tre byggnader på platsen vilka kan sägas omfattas av ett kulturmiljöperspektiv. Det är dels läktarbyggnaden, dels idrottsplatsens entré med sina två biljettkiosker under ett gemensamt tak och dels regitornet/måldomartornet som ligger sydost om läktarbyggnaden.

LÄKTARBYGGNADEN

Läktarbyggnaden är utförd i en mycket välgestaltad och dogmatisk funktionalism. Läktarna är stålkonstruktioner som står över den gjutna bottenvåningen som närmast är ett rätblock utfört i betong försett med fönsterband mot planen och entrésidan. Över bottenvåningen står läktaren, uppförd i en stålkonstruktion. Konstruktionselementen är pelare av H-balk, som bär lutande stålbalkar som utgör bärning för golvet. Läktarens konstruktionsdelar i metall är sammanfogade med nitförband med kupolnit. Konstruktionen har tvärgående stålbalkar med kortlingar av träbalk. Läktargradängerna är byggda av trä i trappstegsform, den bakre delen av sittytan på det ena planet utgör gångyta för nästa nivå.



Läktaren sedd från nordost. Till vänster ligger måldomartornet.

Över läktaren finns ett elegant svängt tak. Arkitektoniskt är detta utformat som en krökt yta som är som en fortsättning på läktarens gavellinje. Mot planen utgör taket ett svängt skärmtak buret på smäckra stålpelare. Läktarens svängda tak är byggt med en liknande konstruktion som också består av stålbalkar med mellanliggande fyllningar av trä och eventuellt masonit. Utvändigt är taket klätt med papp.

Mot plansidan har bottenvåningen haft fönsterband längs hela fasaden, idag finns endast fönster på den norra delen av byggnaden. Den norra gaveln har två sekundära fönster av senare datum, satta i befintliga öppningar. På entrésidan mot väster finns fyra ingångar och mellan dessa fönster. Mot söder och sydväst är fönstren större och sannolikt ursprungliga men de liggande fönstren mot omklädningsrummen som upptar resten av fasaden är av senare datum. Även ytterdörrarna är av senare datum.

På den entrésidan finns även de två trappor som leder upp till läktarplanet. Dessa är byggda av stålbalkar med plansteg av plank.

Läktarplanets baksida utgör en publikgång med öppningar till de fyra uppgångarna till läktaren. Detta utrymme har karaktären av en stor altan där den lutande läktaren bildar ett tak. Taket är eternitklätt och mot golvet noterar man fint utförda avtäckningar i kopparplåt. Räckena på trappan och läktargången består av svetsade stålrör. Mot norr finns det under läktaren en låg inbyggd serverings- och garderobskiosk. Den östra delen utgörs av en serveringskiosk med ett rundat burspråk med serveringsluckan i mitten. Den västra delen utgörs av en garderob, som på en teater. Denna betjänas via sash-windows. Inne i serveringskiosken finns även en mathiss ner till köket i läktarbyggnadens bottenvåning.



Läktargången, den halvrunda byggnaden är en serveringskiosk och garderobe. I den finns en mathiss ner till köket.



Läktarbyggnadens södra del. Invändigt byggdes denna om runt 1982 och troligen byttes även fönster och dörrar vid detta tillfälle. Notera den ena av de två fritrapporna till vänster.



Vy mot nordväst. Läktarens tak utgörs av svängda stål balkar som är stöttade i framkant av stolpar av stålprofiler. Innertaket består av masonit. Inbrädningen till vänster i bild är möjligen sekundär. Läktargradängerna av trä.

Invändigt i bottenplanet finns klubbrum, personalrum, kök, serveringskiosk, omklädningsrum, toaletter, samt olika förråd. Mot norr finns även ett källarutrymme med allmänna toaletter och det före detta pannrummet.

Den västra delen med klubbrum och kök samt serveringskiosken är delvis bevarad med ursprungliga vägglägen och snickerier, kök och annan fast inredning.

Omklädningsrummen är ombyggda kring 1982 och de har golv av klinker och väggar av gult tegel. En granskning av teglets fogar visar att de invändiga tegelväggarna har uppförts vid två tillfällen.

Läktarbyggnadens bottenvåning och bjälklag är enligt konstruktionsritningar uppförda i armerad klinkerbetong. Utvändigt är bottenvåningen slät-

putsad och avfärgad i en gul kulör. Även den del av gavlarna som befinner sig under det sluttande läktargolvet förefaller vara gjutna och putsade.

ENTRÉ BILJETTIOSKER

Idrottsplatsens entré ligger i nordväst och består av två små paviljonger under ett gemensamt tak. Paviljongerna har liggande träpanel med en kraftig trappande profil målad i en gulockranyans. Panelen skapar en tydlig horisontalitet som går över hörn vilket betonar byggnadernas funktion som portalbyggnader. Fasaderna mot norr, vilka vätter utåt saknar fönster men övriga fasader är fönsterförsedda. Fönstren består av sammansatta kvadratiske lufter. Mot entréspärrarna finns en liten skjutlucka i fönstren. Taket består av en tunn takskiva som ligger över båda byggnaderna som en platta. På taket är en sentida neonskylt monterad med texten "Kristinebergs idrottsplats"



Övre raden till vänster: Klubbrum inrett i bottenvåningens norra del.

Övre raden till höger: Köket, också beläget i den norra delen. Här finns en del originalinredning bevarad. Detta bör tas i beaktande vid en renovering av köket.

Nedre raden till vänster: Äldre bevarade fönster har fina, tidstypiska detaljer i form av spanjolettstängare och äldre tilluftsdon

Nedre raden till höger: Omklädningsrum och toaletter byggdes om 1982



Biljettkioskerna sedda från insidan av området. Kioskerna har inga fönsteröppningar ut mot gatan. Biljettluckorna är hitåt. Notera vändkorset som går in i en nisch i väggen.



Entrén till idrottsplatsen med biljettluckan.



Måldomartornet och läktaren södra del från fotbollsplanen.



Måldomartornet sett från norr, i burspråket ovan trappan så satt målkameran.

MÅLDOMARTORN

Intill läktaren ligger den så kallade regibyggnaden, eller måldomartornet vilket uppfördes kring 1980. Byggnaden ritades av Spifa idrottsplatskonsult. Detta är en byggnad från vilken man kan bevaka målgången vid löpartävlingar. Mot banan finns ett hörn som ligger exakt i mållinjens förlängning, där fanns en målkameras. I byggnaden finns också ett speakerrum och en expedition. Byggnaden är uppförd på en gjuten sockel i souterräng med betongfasader, och har ytterfasader av lockpanel. Taket har parapetkant och det är belagt med papp. Från löparbanorna leder en trappa upp till byggnaden. Interören består av golv av platismatta, målade väggar av spånskiva och innertak av glesmonterad furupanel.



Måldomartornets och läktaren. Byggnaderna relaterar på ett likartat sätt till banorna. Måldomartornet har anpassats till läktaren genom sockelväningens kulör och frontfasadernas läge.

5. Visuella komponenter

Läktaren är en tämligen skulptural byggnad som har en smäcker och luftig karaktär. Den är medvetet och närmast dogmatiskt formgiven efter sin tids arkitekturideal vilket även inkluderar att konstruktionen till stor del är redovisad och avläsbar. Byggnaden utgör ett exempel på den internationella funktionalism som uppfördes under åren närmast Stockholmsutställningen 1930. Bottenvåningens låga fönsterband och det vackert svängda läktartaket, liksom den på samma gång kärva som inbjudande publikgången under läktaren bidrar till byggnadens karaktär.

Biljettluckorna vid entrén har en mycket tydlig och välbevarad funkiskaraktär. Entrén är placerad i den gamla slottsparkens mittaxel. Att koppla ihop Idrottsplatsens entré med det gamla slottet kan ses som ett lekfullt sätt att uppmärksamma platsens äldre historia. Som besökare får man associationer till franska slottsparker. Mot väster knyter entrén an till funkisbebyggelsen i Kristineberg.

Måldomartornet utstrålar ett stilmässigt 1980-tal. Samtidigt ansluter sig byggnaden i färgsättningen till läktaren. Byggnaden är tidstypisk i sina materialval och detaljer och planteringslådorna i dansk sjösten och det lilla körsbärsträdet är tidstypiska, trevliga och samtidigt ganska egendomliga inslag i miljön.

6. Kulturhistoriskt värde

Sambälls-/Idrottshistoriskt värde

Kristinebergs idrottsplats berättar om en gryende idrottsrörelse i Sverige. Under 1900-talet växte idrottsrörelsen ständigt och nya sporter tillkom.

Idrottsrörelsen fick också en roll som en hälsobefrämjande organisation. Under 1930- och 40-talet gjordes stora satsningar i staden på idrott och friluftsliv. Vid denna tid hade Sveriges skolelever idrott 4 gånger per vecka och 12 friluftsdagar per läsår. Detta är betydligt mer än idag och berättar något om viken betydelse man tillskrev idrott och friluftsliv. Anläggningen är komplett och fullt fungerande. Den äldre läkaren och biljettluckorna och det senare tillkomna måldomartornet visar på en lång kontinuitet. Kristineberg har även under en lång tid använts för fridrottstävlingar, vilket bland annat måldomartornet vittnar om.

Läktaren med sitt kök, sina serveringslokaler, kiosken och de sociala ytorna bland annat vid läktargången berättar om idrottstävlingarnas sociala funktion även för publiken. Tillsammans med läktarplanet med sina trägradänger utgör detta en miljö med stora kulturhistoriska upplevelsevärden.

Miljöskapande värde

Byggnaden ingår i en ytterstadsstadsmiljö med en tydlig funkiskaraktär. Idrottsplatsen är i denna miljö en viktig och betydelsebärande komponent. Läktarbyggnaden har också ett betydande upplevelsevärde som enskild och skulptural byggnadsvolym.

Arkitekturhistoriskt värde

I synnerhet läktarbyggnaden och entrén med biljettluckorna besitter stora arkitekturhistoriska värden som byggnader uppförda i en dogmatisk internationell funktionalism straxt efter stilens genombrott i och med stockholmsutställningen 1930. Byggnaden påminner på många sätt om utställningens arkitektur. Vid samma tid som Kristinebergs IP byggdes så ritade Paul Hedqvist även badhuset i Eskilstuna uppfört 1930-33 - en byggnad som betraktas som en av den funktionalistiska arkitekturens portalverk.

Kontinuitetsvärde

Måldomartornet har arkitektoniska värden såsom en typisk byggnad från tidigt 1980-tal och den visar på idrottsplatsens användning över tid - ett kontinuitetsvärde. I detta ansluter byggnaden till läktarbyggnadens omklädningsrum vilka är utförda under samma period.

7. Sammanfattande bedömning

ALLMÄNT

Vid ett framtida förvaltande av idrottsanläggningen ser vi det som särskilt viktigt att biljettkiosker och läktarbyggnad bevaras. På dessa byggnader bör förvaltande och renoveringar ske med mycket stor varsamhet. Det övergripande målet bör vara att värna byggnadens funktionalistiska karaktär vilket innebär att vissa förändringar ändå kan utföras, men att det görs inom ramen för ett återskapade av tidigare utseende eller med en gestaltning som underordnar sig byggnaden och dess värden. Det är dock viktigt att vara medveten om att byggnaden är av en så hög klass att det vid motstridiga intressen kan bli så att användningen och tillämpningen av dagens krav eller idrottsförbundens krav i viss mån bör få stå tillbaka för en varsam hantering av byggnadens värden.

Exteriört bör inga förändringar ske som kan förändra läktarbyggnadens enkla och lätta karaktär. I bottenvåningen är de liggande fönsterbanden viktiga karaktärsskapande delar. Ett återställande av äldre igenbyggda fönsteröppningar välkomnas. Nya fönster ska i detalj följa ursprungliga fönster i utförande och material såsom glasning.

Läktarens träklädda gradänger och den öppna läktarytan under sitt svängda tak utgör tidstypiska och värdefulla delar som berättar om både idrottsplatsens funktion och 1930-talets arkitekturideal. I denna miljö ingår även läktargången, en stora takterrassen under det sluttande läktargolvet och ytan vid kiosken vilken har fungerat som en social yta där man har kunnat umgås och inhandla förfriskningar.

Dessa delar innehåller både en övergripande gestaltning och ett stort antal bevarade tidstypiska detaljer och material. Åtgärder som skulle kunna inskränka på ytan eller ändra materialen bör därför undvikas, och åtgärder som förvanskar platsens karaktär är inte acceptabla.

TILLGÄNGLIGHET

Ett tillgängliggörande av läktargradängerna är på

många sätt komplicerat. Detta bör lösas på ett sådant sätt att gradängernas och läktargångens övergripande karaktär bevaras. Det är även viktigt att värna ytan som en del av läktarens ursprungliga funktion som social mötesplats. De inskränkningar som sker pga tex tillgänglighet bör därför hållas nere så mycket som möjligt.

INVÄNDIGT

De delar av bottenvåningens interiör som har ändrats i senare tid, t ex omklädningsrummen som byggdes om på 1980-talet har inte så stora värden att de måste bevaras.

I bottenvåningen finns även ett kök och delar som är ursprungliga och dessa bör tas i beaktande vid en ombyggnad och bevaras.

MÅLDOMARTORNET

Måldomartornet bedöms ha vissa kulturhistoriska värden genom att det berättar om hur idrottsanläggningen har utvecklats och använts under en lång tid. Det är också en byggnad som är viktig för förståelsen av anläggningens funktion eftersom det är från denna byggnad man registrerar målgångar och kommenterar tävlingarna. Måldomartornet placerar idrottsplatsen bland de anläggningar som har använts för friidrottstävlingar på en högre nivå.

Förutsatt att denna funktion kan upprätthållas är vår bedömning att måldomartornet från ett samlat kulturmiljöperspektiv inte utgör en byggnad som är omistlig för idrottsplatsen och bygganden kan därför varsamt ändras och förvaltas utan att de viktigaste värdena förvanskas. Eventuellt skulle kontinuitetsvärdet kunna överföras på en ny byggnad med liknande funktionalitet i förhållande till friidrottstävlingar.

Vi noterar att måldomartornet är grönklassat och att det är mycket ursprungligt, men i relation till läktarbyggnaden så bedömer vi att det inte bör tillskrivas så stora värden att dess bevarande innebär att man får göra avkall på läktaren eller på tex tillgänglighetskrav.

8. Värdefulla karaktärsdrag, delar och detaljer att beakta vid ändring och förvaltning

Detaljer och delar är uppdelade i två rubriker, *Karaktärsbärande delar att bevara* och *Detaljer att beakta*.

Under *Karaktärsbärande delar att bevara* beskrivs delar som är viktiga att bevara för att inte byggnadens karaktär ska förvanskas och att dess kulturhistoriska värden inte ska skadas.

Under *Detaljer att beakta* finns delar som inte har samma höga betydelse för byggnadens karaktär men som likväl berättar om byggnadens historia. Om ett bevarande inte är möjligt kan delarna magasineras i huset för att kunna tas fram vid framtida förändringar. Det är dock värt att reflektera över att en byggnads eller en kulturmiljös kulturhistoriska värde är beroende av en samverkan mellan en mängd faktorer, varav vissa inte enkelt kan spaltas upp i listor av enskilda objekt.

LÄKTARBYGGNANDEN

Karaktärsbärande delar att bevara

- Byggnadens övergripande funkiskaraktär.
- Utförandet på originalfönster, hela balkongen mot baksidan med eternitväggar, koppardetaljer och serveringskiosk.
- Exteriöra ursprungliga armaturer.
- Byggnadens exteriör, utförande på puts, och takform.
- Trapporna upp till läktarplanet
- Läktarens gradänger och träbänkar.
- Konstruktionsdelarnas smäckhet, betongstommen, konstruktionsdelar av stål sammanfogat med kupolnit.
- Kiosken med kioskinredning och matthiss samt garderobsdela

Detaljer att beakta

- Invändig, tidstypisk köksinredning, serveringsdisk,
- Läktarplanets material, betonggolvet, eternitväggar och tak, trä och koppardetaljer, metalldelar
- Originaldörrar och trycken.
- Äldre armaturer för belysning
- Den gradängliknande slänten mellan byggnaden och planen
- Utförandet på räcken och handledare.

BIJETTKIOSK

Karaktärsbärande delar att bevara

- Byggnadens exteriör, fasadpanel, fönster, tak och spärrar.
- Fast inredning med disk och mekanik för vändkors

MÄLDMARTORN

Karaktärsbärande delar att beakta

- Vid ett bevarande, bör byggnadens exteriör, utförande på ytterpanel, takgesims, fönster samt tidstypiska inredning beaktas.
- Utvändig trappa och betonggradänger
- Planteringskärl av sjösten.
- Körsbärsträd.